

УДК 316.647.5:7.03'06](045)

Соболь Н.В.,

асистентка кафедри теорії та методики музичного мистецтва

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У МИСТЕЦТВІ

У статті розкривається проблема визначення ролі толерантності у процесі художнього спілкування особистості з творами мистецтва. Виявлено чинники, які характеризують діалогову природу мистецтва; проаналізовано зв'язок понять «толерантність», «світогляд», «художнє світовідношення»; обґрунтовано актуальність формування художньо-творчої толерантності особистості за умов її художньої комунікації з мистецтвом.

Ключові слова: діалогічність мистецтва, толерантність, художнє світовідношення, художньо-творча толерантність.

Формування толерантності вже понад двадцять років посідає важливе місце серед основних завдань оптимізації освітнього процесу провідних європейських держав. За сучасних політичних, економічно-соціальних та культурних умов, які склалися у світі та в Україні зокрема, переосмислення основних моральних та світоглядних цінностей кожної людини набуває все більшої необхідності. У зв'язку з цим ми вважаємо, що дослідження та пошук шляхів вдосконалення технологій формування толерантності як прояву поваги до загального розмаїття традицій, культур, поглядів людей інтегрованого світу задля досягнення миру та злагоди є співзвучним потребам сучасного суспільства.

Існує багато досліджень, які стосуються різних аспектів аналізу визначення, формування, розвитку толерантності, інтолерантності та інших дотичних понять. Зокрема, наше дослідження буде базуватися на сучасних концепціях вивчення феномена толерантності у філософському ракурсі (О. Грива, В. Лекторський, О. Назаренко), психологічному (О. Асмолов, О. Кихтюк, А. Скок, Г. Солдатова та ін.) та соціологічно-культурному аспектах (О. Швачко), педагогічному контексті (О. Байбаков, М. Боритко, В. Маралов, О. Орловська, В. Сітаров та ін.), мистецтві та музичній педагогіці

(О. Бурлак, Е. Койкова, Л. Майковська та ін.), на концепції діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер).

Кожен вид взаємодії людей у соціумі потребує наявності у опонентів поваги, терпимості, небайдужості та здатності знаходити так звані точки дотику. Найчастіше толерантність, що акумулює в собі всі перелічені соціальні якості особистості, зводиться до умов побутового спілкування та уникнення расових, конфесійних, гендерних та інших конфліктів. У даній статті ми пропонуємо розширити коло проблематики формування толерантності та розглянути її у культурно-етичному ракурсі, а саме: у процесі спілкування з мистецтвом, що не є достатньо вивченим у вітчизняній та зарубіжній літературах.

Мета даної статті полягає у визначенні можливих шляхів формування художньо-творчої толерантності засобами мистецтва.

Основні завдання статті: обґрунтувати комунікативну функцію мистецтва як основу для толерантних взаємин; визначити спільне між рівнями розвитку толерантності та художнього світовідношення людини; розкрити зміст художньо-творчої толерантності у контексті художньої комунікації особистості з мистецтвом.

Говорячи про толерантність, більшість науковців звертають увагу на її соціально-комунікативну функцію, яка передбачає гармонійне співжиття індивідів у складній системі інтегрованого суспільства. Але вивчаючи стан дослідженості проблеми визначення та структурування поняття *толерантність* у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, ми дійшли висновку про те, що толерантність може проявлятися не лише на побутовому рівні, але й на більш високих стадіях духовної діяльності особистості.

Так, ми погоджуємося з російським вченим В. Лекторським [2], який стверджує, що толерантність є проявом набуття та розширення досвіду особистості. Досвід з'являється у результаті активної діяльності людини, коли методом спроб та помилок, шляхом ознайомлення з чужими поглядами та засвоєння чужого досвіду вона формує горизонти власного пізнання та світогляду. У цьому складному процесі, як зазначає В. Лекторський, важливим є не лише діалог з іншою точкою зору, але й саморефлексія як прояв діалогу з «Я» (згідно з концепцією М. Бахтіна).

В. Лекторський пропонує шукати альтернативну точку зору для визначення комунікації у мистецтві, моралі та філософії як форм

вираження та існування буття іншого. Дійсно, контактуючи з творами мистецтва, людина не може проявляти байдужість. Митець за допомогою художніх засобів ділиться своїми думками, досвідом, спонукає аудиторію мислити в одному напрямку з ним, співпереживати йому, хоча б на деякий час вступати у розмову з автором, виконавцем та героєм.

У свою чергу мораль, за В. Лекторським, визначає не межі жорстких обмежень та суспільних норм, а дає можливість людині подивитися на себе очима іншого, подолати межу між «Я» та «не-Я». Відомим є правило моральності «робіть іншому так, як би ви хотіли, щоб інший зробив вам», яке відображає ідею включення буття іншого у своє буття, і навпаки. Слідування даному принципу стимулює людину до подолання егоїзму, суспільної агресивності та набуття толерантності.

Вчений характеризує також філософію як універсальний інструмент критичного діалогу між різними поглядами. Аргументуючи свої спостереження, дослідник зазначає, що саме завдяки філософії людина може зрозуміти передумови, які визначають хід власних міркувань та міркувань опонента. Ми погоджуємося з точкою зору автора, що завдяки вивченню гуманітарних наук стає можливим діалог із самою людиною — сучасною і в історичному ракурсі.

Таким чином, ми бачимо, що толерантність як прояв власної позиції стосовно чужої системи поглядів характеризується гнучкістю, готовністю до саморозвитку та відмовою від категоричності. Найдоступнішим засобом для розвитку в особистості цих якостей ми вважаємо саме мистецтво, оскільки воно знаходить відображення у житті кожної людини щодня через медіа-ресурси та дозвіллені заходи. Більшість людей обирає саме мистецтво для відпочинку, самоствердження та як форму спілкування.

Мистецтво є особливим явищем, яке, з одного боку, відображає культурні традиції певної епохи, народу, світогляд конкретно взятої людини (митця), а з іншого — має формуючий вплив на духовний світ особистості, яка вступає з ним у контакт, «конструює» її цінності, потреби, мотивацію, життєвий вибір. Таким чином, мистецтво є одночасно і статичним, і динамічним за змістом свого існування. Твори мистецтва не існують окремо від соціуму, оскільки їх поява, життя та майбутнє безпосередньо залежать від соціального клімату,

в якому перебувають людина-творець, людина-споглядач та людина-поціновувач. Від рівня освіченості, моральності, світогляду та естетичного досвіду, навіть толерантності кожного із співучасників існування художнього твору, залежить напрям вектору, в якому рухається мистецьке життя конкретної епохи.

Дослідники визначають мистецтво як засіб комунікації, який, щоправда, має особливу мову та засоби її вираження, відмінні від звичної усім вербальної соціальної комунікації. Мова мистецтва «... звернута, насамперед, до людини, до її внутрішнього світу, освоюючи, передусім, соціально-сміслові і емоційно-особисті: ідеї, ідеали, думки, почуття, переживання, настрої. Передаючи за допомогою особливих засобів і прийомів живу реакцію людини на ситуацію, що складається, на відносини і взаємодію, мистецтво немовби заповнює «гетерогенним», «обезлюдненим» утилітарним ставленням і пізнавальним пошуком світ, надаючи йому вигляд обжитості і одухотвореності, багатобарвності і живості» [5, 188].

Згідно з дослідженнями вітчизняного науковця С. Соломахи, психологи відзначають особливу діалогову природу мистецтва. Дослідниця підкреслює, що її сутність полягає у прийнятті позиції іншого через емпатію, адже «...вищим рівнем діалогічного розуміння є співпереживання основних цінностей суб'єкта спілкування» [6, 121]. С. Соломаха звертає увагу на те, що процес художнього сприймання (оволодіння змістом твору мистецтва) є актом співтворчості, діалогом між культурною дійсністю митця та сприймаючої сторони, результатом якого стає «художній смисл, міфолого-символічне трактування, художньо-естетичне світосприйняття, світопереживання, світовираження» [6, 122].

Особливе значення співтворчості у діалогічній сутності мистецтва відзначають також О. Олексюк та М. Ткач [4]. У своєму дослідженні вони стверджують, що співтворчість безпосередньо пов'язана з натхненням, яке «...проявляє себе в позитивній надлишковості та багатшаровості образів, які постають перед особистістю музиканта в процесі інтерпретації музичного твору. Саме в «надлишковому баченні» здійснюється трансцендентальний діалог між композитором та тим, хто осягає процес творення (згідно з Ю. Холоповим)» [4, 24].

У музичному мистецтві дослідниця Л. Майковська спостерігає міжкультурну діалогічну комунікацію, яка «є способом включення

«чужого» буття в «моє», і навпаки» [3, 192]. Особливістю музичного діалогу, згідно з твердженнями науковця, є акт комунікації між композитором, виконавцем, слухачем та власне музикою. Завдяки діалогу культур стає можливим їх вихід за власні кордони, виникає ситуація включення в особисту свідомість людини досвіду іншої культури, що тим самим збагачує духовний світ особистості. Таким чином, у своєму дисертаційному дослідженні Л. Майковська підкреслює важливість вивчення підростаючим поколінням феномена чужої (нової) музичної культури через призму рідних національних традицій задля ознайомлення та розуміння ціннісно-сміслових пластів невідомої досі культури.

Ми вважаємо, що рівень сформованості толерантності особистості безпосередньо залежить від світогляду людини, її світовідношення. Світогляд та світовідношення — це поняття, які тісно пов'язані один з одним та аргументують поведінку, діяльність та спосіб життя особистості. Частково ці два феномени мають вплив на формування вірувань, поглядів, переконань, інтересів індивіда [1].

Як відомо, саме ставлення до цих ключових життєвих орієнтирів визначає сутність толерантності особистості. Іншими словами, можна стверджувати, що толерантність є результатом зіткнення світоглядних систем кількох людей, культур, етносів тощо. Через сприйняття творів мистецтва людина пізнає духовні цінності іншої людини, епохи, суспільства, які в результаті стають надбанням її власного досвіду та формують індивідуальне естетичне світовідношення.

Багато дослідників (О. Мелік-Пашаєв, В. Смікал, М. Ткач та ін.) цікавляться проблемами становлення та розвитку світогляду особистості у контексті її художньої діяльності, у тому числі музично-педагогічної. Як результат наукових пошуків з'являється поняття *художнє світовідношення*, під яким розуміють «...особливий тип відношення особистості і світу, в якому поєднуються основні типи духовного потенціалу особистості — пізнавальний, естетичний, моральний», «...особливий тип відношення особистості і світу, в якому взаємодіють процеси, що забезпечують здатність до емоційно-ціннісного переживання, потребу осягати Істину, і в кінцевому підсумку, дають змогу особистості творчо реалізувати себе в діях і вчинках» [4, 68].

Виходячи з положення про існування художнього світовідношення, вважаємо доцільним говорити і про реальну потребу формування художньо-творчої толерантності особистості. У всіх видах діяльності, де може відбуватися зіткнення кількох ціннісно-смилових систем, має бути місце для толерантності. Саме готовність до толерантного міжособистісного, культурного, художньо-творчого діалогу збільшує вірогідність позитивного взаємовпливу та взаємодіяння різних світоглядів.

Беручи за основу традиційні для змісту поняття *толерантність* складові, такі як когнітивна, аксіологічна, інструментальна та якісна (за О. Гривою), ми визначаємо сутність *художньо-творчої толерантності* як прояв одночасно осмисленого та емоційно-ціннісного ставлення до особи митця, виконавця та реципієнта, художнього жанру, художнього образу, враховуючи особливості культурної епохи та її суспільних цінностей. Художньо-творча толерантність стосується процесів, які відбуваються у мистецтві через художню діяльність особистості, метою якої є створення, презентація, репродукція, інтерпретація, сприйняття творів мистецтва.

Сформованість у особистості художньо-творчої толерантності проявляється у покращенні розуміння ідеології різних видів мистецтв, культурній інтеграції та інтернаціоналізації, здатності до швидкої адаптації у різних творчих умовах, сприяє підвищенню комунікативної здатності особистості, поглибленню знань та розширенню способів самовираження і самовдосконалення, стимулює розвиток креативного, аналітичного та критичного мислення, уяви та ін. Наявність у людини художньо-творчої толерантності передбачає її відкритість до нового художнього та культурного досвіду; володіння міжпредметними знаннями та здатність користуватися ними; соціальну активність та чітко визначені життєві пріоритети.

Таким чином, проаналізувавши філософську, педагогічну та мистецтвознавчу літературу, ми дійшли висновку про те, що комунікація у мистецтві як суспільному інституті та через мистецтво дійсно існує. У мистецтві як в особливому різновиді діалогу може відбуватися перетин світоглядних та ціннісних орієнтацій двох індивідів, індивіда з художнім образом, традицією, культурою тощо. Задля усунення непорозумінь і оптимізації художньої взаємодії між ними виникає потреба у визначенні поняття *художньо-творчої толерантності*.

Означений вид толерантності особистості повинен формуватися під час творчої діяльності, який у майбутнього вчителя музики відбувається у процесі інтерпретації вокальних та інструментальних музичних творів. Тому у подальших дослідженнях ми плануємо приділити особливу увагу вивченню проявів та способів формування художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики у процесі гри на фортепіано.

Джерела

1. Беляев И.А. Человек и его мироотношение. Сообщение 1. Мироотношение и мировоззрение [Электронный ресурс] / И.А. Беляев // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ). — Краснодар : КубГАУ, 2011. — № 9 (73). — С. 310–319. — Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2011/09/pdf/29.pdf>
2. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В.А. Лекторский // Вопр. философии. — 1997. — № 11. — С. 45–53.
3. Майковская Л.С. Феномен этнокультурной толерантности в музыкальном образовании : дисс. ... докт. пед. наук : 13.00.08, 13.00.02 / Л.С. Майковская ; Мос. гос. ун-т культуры и искусств. — М., 2009. — 467 с.
4. Олексюк О.М. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : [колект. моногр.] / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченко, 2013. — 164 с.
5. Смерж Л.О. Эстетика : навч. посіб. / Л.О. Смерж. — К. : Кондор, 2005. — 334 с.
6. Соломаха С.О. Художньо-естетичний світогляд у структурі педагогічної майстерності викладачів мистецьких дисциплін / С.О. Соломаха // Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності : навч.-метод. посіб. — Бердянськ : Берд. держ. пед. ун-т, 2013. — С. 116–131.

В статье раскрывается проблема определения роли толерантности в процессе художественного общения личности с произведениями искусства. Выявлены факторы, характеризующие диалоговую природу искусства; проанализирована связь понятий «толерантность», «мировоззрение» и «художественное мироотношение»; обоснована актуальность формирования художественно-творческой толерантности личности в условиях ее художественной коммуникации с искусством.

Ключевые слова: диалогичность искусства, толерантность, художественное мироотношение, художественно-творческая толерантность.

The article deals with the problem of definition of the role of tolerance in the personality artistic contacts with the works of art. It finds out the factors which characterizes communicative environment of art; analyzes interaction of conception "tolerance", "outlook", "creative attitude to the world"; justifies actuality of development of art-creative tolerance of the personality under conditions of creative communication with arts.

Key words: communicative environment of art, tolerance, creative attitude to the world, art-creative tolerance.

УДК 378.016

Хе Івєнь,

аспірантка Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО САМОКОНТРОЛЮ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ КИТАЮ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ З ОСНОВНОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА (ФОРТЕПІАНО)

У статті представлено досвід роботи з організації процесу формування інтонаційно-вольового самоконтролю на заняттях з основного музичного інструмента (фортепіано) у майбутніх учителів музичного мистецтва, що навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво» в Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського. Виявлено проблеми, пов'язані з особливостями музичного інтонування студентів з країн Сходу, зокрема з Китаю. На основі досліджень учених виділені причини інтерпретаційних складнощів, яких зазнають китайські студенти при музичному інтонуванні. Запропоновано методи, що сприяють розвитку інтонаційно-вольового самоконтролю на заняттях з основного музичного інструмента (фортепіано).

Ключові слова: інтонація, звукотворча воля, музична інтонація, інтерпретація, слуховий контроль, фонетика мови.

Питання про сутність музичної інтонації, природу музики, спорідненість і відмінність музичної і мовної інтонації здавна розроблялися наукою. Вони були частково поставлені вже у музичній теорії та естетиці античності Аристотелем, розроблялися в епоху середньовіччя і Відродження Джоном Коттоном і В. Галілеєм.